

УДК – 81`276.3-055. 181`255.4

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ

Мунька Л.М.

*Інститут філології Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

Розглянуто гендерні особливості художнього тексту в перекладі. Перекладач повинен звертати особливу увагу на контексти, в яких присутні стереотипні судження про чоловіка і жінку.

Ключові слова: гендер, гендерні системи, соціальні норми, художній текст, стереотип, переклад

В останні роки дослідники перекладу почали звертати увагу на поняття "гендерний аспект тексту", при цьому гендер у цілому розглядається як соціокультурний, дискурсивний і психолінгвістичний феномен [Кирилина, 1999]. Гендер сприймається як соціальна модель, що віддзеркалює положення чоловіків і жінок у суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі і освіті).

Гендерні системи мають свої відмінності в різних суспільствах, але очевидно, що усюди ці системи асиметричні з домінуванням чоловічого фактору, тобто чоловічі риси характеру, моделі поведінки, професії та інше, виносяться на перший план, а все "жіноче" відсувається на другорядне, незначне з соціальної точки зору і підлегле місце.

З певного моменту в історії кожного суспільства, де соціально запропоновані характеристики мають два гендерних типи (ярлики), одній біологічній статі пропонуються соціальні ролі, які вважаються другорядними. З часом соціальні норми та моделі змінюються, однак гендерна асиметрія зберігається.

Таким чином, гендерні акценти в будь-якому суспільстві по суті є соціально сконструйованою системою нерівності за статтю. Гендер, таким чином, є ще одним чинником соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними факторами, як раса, національність, клас, вік, організовує систему соціальної ієрархії [Воронина, <http://www.owl.ru>].

Разом з тим, навряд чи було би правильним приписувати гендерній стратифікації глобальну усталеність та когерентну поширеність. В теорії та критиці перекладу, наприклад, на проблему гендера майже ніхто не звертав уваги, на відміну від теорії літератури, де таке поняття, скажімо, як „жіночий роман”, давно вже стало звичайною робочою категорією. Мета статті – розглянути гендерні особливості художнього тексту в перекладі.

Постановка проблеми. Переклад посідає особливе місце у літературному процесі. Що стосується художнього перекладу, то в ньому здійснюється не тільки подолання просторових відстаней, мовних бар'єрів між співіснуючими в часі культурами, а й перемога над часом. Завдяки перекладу автори творів, написаних словами, звучання яких давно завмерло в глибинах тисячоліть, розмовляють з нами, "як живі з живими".

Есхілів “Прометей прикутий” чи Вергілієва “Енеїда” – разючі приклади такого включення – через переклад великих творів давнини – у сучасне культурне життя. А коли ми перейдемо й до ближчого часу, то побачимо, що переклад – хоч це й здається на перший погляд парадоксом – здатний зробити іншомовний оригінал ближчим до зарубіжного читача, ніж припавши порохом століть першотвір для читача, з ним єдиномовного. Українцеві наших днів легше зорієнтуватися в перекладах Данте й Шекспіра, ніж сучасним італійцям та англійцям у величних творах класиків їхніх літератур. Адже за сім століть, які минули від епохи Данте, й за три з половиною століття, які віддаляють нас від часів Шекспіра, їхня мова частково застаріла. В перекладах же вони звертаються до нас сучасною мовою [5, с. 30-31].

На думку А. Федорова, “повноцінним” може вважатися переклад:

1. В якому перекладач виступає в ролі співавтора і може виразити в перекладі себе;
2. Який не ігнорує контекст (з урахуванням гендерних і культурологічних особливостей мови перекладу);
3. Який має шанс стати оригіналом на новому мовному, художньому і культурному підґрунті. Адже з точки зору будь-якої мови все, що нею написано і на неї перекладено, – все оригінал.

Перекладаючи той чи інший текст чи твір, перекладач повинен звертати особливу увагу на контексти, в яких присутні стереотипні судження про чоловіка і жінку як соціальних індивідів в художньому тексті [7, с. 151]. Поняття “стереотип” у даному випадку трактується як фрагмент концептуальної картини світу, який існує у свідомості індивіда. Особа сприймає будь-який предмет (в тому числі й іншу особу) не тільки в його просторових вимірах і часі, але і в його значенні, яке включає в себе культурні стереотипи і еталони. Оскільки члени певної національної спільноти дивляться на світ і сприймають його ніби через дані психологічні стереотипи, це знаходить своє відображення і закріплюється в мові за допомогою мовних стереотипів і еталонів. Із цього слідує, що аналіз мовних стереотипів, з одного боку, дає уяву про психологічні, чи ментальні стереотипи суспільства, а з іншого боку, розкриває зміст концепту, який стоїть за цими стереотипами [7, 147].

Схему, яку пропонує Ю. Апресян, можна застосувати для аналізу гендерних стереотипів, які знаходять своє відображення в художньому тексті. На його думку, основні системи людини можна звести в таку схему:

1. Фізичне сприйняття (зір, слух і т.д.);
2. Фізіологічні стани (голод, спрага і т.д.);
3. Фізичні реакції на зовнішні чи внутрішні впливи (блідість, холод, жар і т.д.);
4. Фізичні дії й діяльність (працювати, малювати, ходити і т.д.);
5. Бажання (хотіти, прагнути, віддавати перевагу і т.д.);
6. Мислення, інтелектуальна діяльність в цілому (уявляти, оцінювати, пам’ятати і т.д.);
7. Емоції (боятися, радіти, любити і т.д.);
8. Мова (говорити, радити, жалітися, хвалити і т.д.) [1, с. 353].

Гендерна стратифікація мовних засобів – це явище, яке найбільш переконливо свідчить про конвенціональний характер формування гендерної культури, яка, безумовно, має враховуватись у перекладі. Достатньо глянути, скажімо, на наступне пояснення до грёх прикметників у Longman Dictionary of Contemporary English:

beautiful is used to describe someone, usually a woman or child, who is attractive in a very special and noticeable way;

pretty is usually used to describe a girl or woman who is good-looking, with regular features. It can also be used to describe a boy or young man who has an attractive but feminine face;

handsome is usually used to describe a man or boy who is good-looking, with strong regular features. It can also be used to describe a woman, usually an older woman, who has attractive but masculine features.

У письмовій мові чоловіків частіше можна зустріти лексику „жорсткого стилю”, наприклад використання армійського або тюремного жаргону, більше вживання вступних слів, особливо таких, що мають значення констатації: „очевидно”, „без сумніву”, „звичайно”; вживання великої кількості абстрактних іменників; поєднання офіційної і емоційно маркованої лексики під час спілкування з рідними та близькими; використання газетно-публіцистичних кліше; вживання нецензурних слів як ввідних та факультативне використання розділових знаків, яке не завжди відповідає емоційному потенціалу мовлення.

Письмова мова жінок характеризується наявністю великої кількості вступних слів, визначень, обставин, займенників, а також модальних конструкцій, які виражають різний ступінь невпевненості, можливості, невизначеності; використанням конотативно нейтральних слів і виразів; вживанням оцінних виразів (слів і словосполучень); великою образністю мови під час опису почуттів; використанням конструкцій „прислівник + прислівник” („дуже добре”), простих і складнопідрядних речень, синтаксичних зворотів з подвійним запереченням; дуже частим використанням розділових знаків; високою емоційною окрасою мови в цілому [Кирилина, Томская, <http://www.owl.ru>].

Художній переклад істотно відрізняється від інших видів перекладу. Не передаючи всього, він має можливість передати більше, ніж найдокладніший філологічний „двійник”. Він увесь будується на специфіці художнього слова, яке, називаючи тільки окремі риси, викликає в нашій уяві повнозначність і багатство даного явища, відкриваючи ще їй невідомий раніше смисл. Це багатство сприймання, наголошує М. Нечкіна, зосереджено в людській свідомості, хоча керує ним повновладно поет, письменник. Він знає таємницю такого відбору декількох або й однієї ознаки, яка веде за собою геть усе.

Художня таємниця автора, секрети його поетичної майстерності відкриваються теж завдяки можливостям сприймання. Так, ми приходимо, кажучи словами Л. Озерова, до джерела перекладу – до особистості перекладача. Талант співпережиття, художній смак, творчий досвід, людська доля – все впливає на переклад. Але єдиний предметний доказ особистості перекладача – текст, творчість втілена в слові. Аналогія між працею поета й перекладача тут може бути найближча і найвірніша [6, с. 26].

Висновки. Таким чином, гендерні особливості перекладу ставлять перед перекладачем досить цікаве і складне завдання, брати до уваги яке перекладач, особливо художньої літератури, просто зобов'язаний. Але, дивлячись на те, що дана проблематики на сьогодні вивчена недостатньо повно, перед науковцями стоїть велике завдання вивчити це питання для того, щоб збагатити перекладацьку науку і допомогти перекладачам в їх практичній діяльності.

Список літератури

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Избранные труды. Т.2. Интегральное описание языка и системная лексикография. – М., 1995.
2. Воронина О.А. Гендер // <http://www.owl.ru>.
3. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. – М., 1999 // <http://www.owl.ru>.
4. Кирилина А., Томская М. Лингвистические гендерные исследования // <http://www.owl.ru>
5. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. – К.: Юніверс, 2002. – 280 с.
6. Криса Б.С. Світоглядні аспекти художнього перекладу – К.: Наукова думка, 1985. – 128с.
7. Мистрюкова Е.В. Средства репрезентации концептов “мужественность” и “женственность” в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - Самара, 2005. – 229 с.
8. Longman Dictionary of Contemporary English. Fourth Edition. Pierson Education Limited, 2005. – 1951p.

Мунька Л.Н. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА В ПЕРЕВОДЕ

Рассмотрены гендерные особенности художественного текста в переводе. Переводчик должен обращать внимание на контексты, в которых присутствуют стереотипные суждения о мужчине и женщине

Ключевые слова: *гендер, гендерные системы, социальные нормы, художественный текст, стереотип, перевод*

Mynka L.N. GENDER PECULIARITIES OF FICTION IN TRANSLATION

Gender peculiarities of fiction in translation are considered. A translator should pay attention to the contexts in which we can come across stereotyped opinions about men and women.

Key words: *gender, gender systems, social norms, fiction, stereotype, translation*

Поступила до редакції 19.03.2007 р.